

کیفیت دارایی‌ها، درآمد غیرمشاع و سودهی بانک‌ها

عاطفه خسروی^{۱*}

عباس عرب مازار^۲

چکیده

یکی از فعالیت‌های اصلی بانک‌ها، ارائه خدمات مالی، همچون پرداخت تسهیلات است. بخش مهمی از تسهیلات اعطایی بانک‌ها در قالب معوق، مطالبات مشکوک‌الوصول و لاوصول، به سیستم بانکی برگشت داده نمی‌شود. در این موقعیت، کیفیت دارایی‌های بانکی، کاهش می‌یابد و این موضوع، برای جریان وجوه نقد و مدیریت نقدینگی بانک، مسائل و مشکلاتی به همراه می‌آورد و این مشکل در شرایط موجود نظام بانکی، بسیار جدی است. در این تحقیق، رابطه بین کیفیت دارایی‌ها، درآمد غیرمشاع و سوددهی بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران بررسی شده است. به این منظور، برای داده‌های مربوط به ۱۷ بانک، در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷، درآمد غیرمشاع، متغیر مستقل و سودآوری و سود تعدیل‌شده با ریسک، متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از دو رگرسیون استفاده شده است که در رگرسیون اول، اثر نوع مالکیت در حرکت به سمت درآمدهای غیرمشاع بر سود و سود تعدیل‌شده در سطح بانک با مالکیت خصوصی و دولتی و در رگرسیون دوم، اثر کیفیت دارایی بانک در حرکت به سمت فعالیت‌هایی که موجب درآمد غیرمشاع بررسی شده است. بر اساس برآوردهای انجام شده، کیفیت بالای دارایی‌ها بر سود و سود تعدیل‌شده بانک‌ها اثر مثبت می‌گذارد و از نظر آماری بی‌معناست. همچنین، شاخص تنوع درآمد بانک با سود و سود تعدیل‌شده بانک‌ها، رابطه منفی و معناداری را نشان می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: کیفیت دارایی‌ها، درآمد مشاع، سوددهی بانک، بورس

طبقه‌بندی JEL: E42، C33، G24

۱. دانشجوی دکتری، گروه اقتصاد و حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد دانشگاه الزهراء، تهران، ایران (نویسنده مسئول)؛ atefehkhosravi90@gmail.com

۲. دانشیار، گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران؛ ab_arabmazar@sbu.ac.ir

مقدمه

نظام مالی هر کشور نقش بسیار مهمی در سلامت و رشد اقتصاد آن کشور دارد. نهادهای مالی شامل بازارها و مؤسسه‌های مالی به‌عنوان نهادهای واسطه‌ای نقش مؤثری در تأمین، تجهیز، توزیع و تخصیص منابع مالی ایفا می‌کنند. منابع و مصارف بانک به‌عنوان اجزای تأثیرگذار بر صورت‌های سود و زیان تحت تأثیر عوامل بیرونی و درونی قرار می‌گیرند که با توجه به افزایش تعداد و تنوع بانک‌ها در روند خصوصی‌سازی، برای حضور در صحنه رقابت و کسب برتری، ضرورت بررسی سودآوری بانک‌ها از اهمیت خاصی برخوردار است. در واقع، صنعت بانکداری از ارکان بسیار مهم اقتصاد هر کشور به شمار می‌رود که به‌دلیل ارائه خدمات متنوع مالی و اعتباری، در توسعه و رشد اقتصادی کشورها نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند. با جهانی شدن صنعت بانکداری استفاده از استراتژی‌های تنوع درآمدی برای بهبود ارزش و عملکرد از اهمیت بالایی برخوردار است (ابراهیمی، شهرداری و مهمان نوازن، ۱۳۹۵).

تنوع‌پذیری در کسب درآمدها می‌تواند ایجاد ارزش کند و این مسئله در بسیاری از مطالعات تجربی ارزیابی شده است. بر اساس تحقیق دیانگ و رایس^۱ (۲۰۰۴)، ایجاد طیف وسیعی از خدمات مالی برای مشتریان، انگیزه مشتریان را برای استفاده از آن خدمات مالی افزایش می‌دهد که به فراهم کردن زمینه‌های جدید سرمایه‌گذاری در خدمات مالی برای بانک‌ها منجر خواهد شد. این بانک‌ها علاوه بر عملیات سنتی خود به فعالیت‌های سرمایه‌گذاری وسیع‌تر اقدام خواهند کرد و راه‌های مختلف دیگری در کسب درآمد و سود برای آنها فراهم می‌شود. همچنین، با در نظر گرفتن اطلاعات و پایگاه‌های داده، از مشتریان خود، رفتارشناسی مشتریان را انجام داده و از طریق تکنولوژی‌های جدید ارتباطات جریان اطلاعاتی را فراهم می‌کنند که می‌تواند فعالیت‌های مالی جدیدی را ایجاد کند. این نوع تنوع‌پذیری می‌تواند در انواع خدمات و محصولات مالی و در مناطق مختلف وجود داشته باشد. سیستم بانکی با پذیرش تغییرات متعدد طی سال‌های متمادی باید از اتخاذ روش‌های سنتی کاسته و روش‌های جدیدی همراه با تنوع‌پذیری بالاتری ایجاد کند. بنابراین، درآمدهای غیرمشاع به‌دلیل ایجاد تنوع‌پذیری در کسب سود، برای بانک‌ها اهمیت بیشتری دارند و به کاهش ریسک منجر می‌شوند (شاهچرا و جوزدانی، ۱۳۹۵: ۳۵).

در این تحقیق، ابتدا رابطه بین تنوع درآمد و سودآوری بانک بررسی خواهد شد و توضیح داده می‌شود که تغییر فعالیت بانک‌ها به‌سمت درآمدهای غیرمشاع بر سود و سود تعدیل‌شده با ریسک آنها

1. DeYoung & Rice

تأثیر دارد و همچنین انتظار می‌رود که تأثیر درآمدهای غیرمشاع بر سود و سود تعدیل شده با ریسک بانک‌ها در گروه‌های مالکیتی مختلف متفاوت باشد. همچنین اثر تغییر به سمت فعالیت‌های درآمدزای غیرمشاع در بانک‌هایی که کیفیت دارایی بالایی دارند، متفاوت خواهد بود.

مبانی نظری

به‌طور کلی جریان درآمدی بانک‌ها به دو جریان درآمدهای مشاع و درآمدهای غیرمشاع تقسیم می‌شود که درآمدهای مشاع با فعالیت‌های تسهیلات‌دهی و فعالیت‌های سنتی بانک‌ها مرتبط هستند (کیوی^۱، ۲۰۱۲: ۳۴) و درآمدهای غیرمشاع شامل درآمدهای کارمزد و کمسیون، درآمدهای معاملاتی و سرمایه‌گذاری در سهام و... می‌شوند (ساوادا^۲، ۲۰۱۳: ۴۵). منابع درآمدی بانک‌ها شامل سود اعطای تسهیلات و کارمزد عملیات بانکی است. درآمد مشاع یا درآمد عملیاتی، درآمد حاصل از اعطای تسهیلات به اضافه درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری است و درآمد غیرمشاع یا غیرعملیاتی، درآمد حاصل از خدمات بانکی است. منابع درآمد غیرعملیاتی بانک می‌تواند شامل مواردی نظیر کارمزدهای ناشی از عملیات ارزی، نقل و انتقال وجوه مشتریان، گشایش و تمدید اعتبارات اسنادی داخلی و خارجی، صدور انواع ضمانت‌نامه، صدور حوالجات و بروات، خدمات الکترونیکی، ارائه خدمات مشاوره‌های بانکی، حق کارشناسی و خدمات ریالی مانند نگهداری حساب‌های جاری باشد (کارن^۳، ۲۰۰۵: ۵۶).

بانک‌ها با تغییر شرایط اقتصادی و گسترش بانکداری در کشور به کسب درآمدهای غیر مشاع روی آورده‌اند. درآمدهای غیرمشاع، سودآوری بانک‌ها را افزایش داده و به کاهش ریسک بانک‌ها منجر شده‌اند. اما تأثیر درآمدهای غیرمشاع بر سودآوری بانک‌ها با توجه به اندازه و نوع کسب‌وکار بانک و خصوصی و دولتی بودن بانک متفاوت خواهد بود. بانک‌ها در کسب سود با تغییرات درآمدهای مشاع رفتار متفاوت دارند و برخی از بانک‌ها ممکن است برای وام‌دهی به بخش خصوصی و مسکن تمایل بیشتری نشان دهند که در این صورت، در مقایسه با سایر بانک‌ها، با ریسک بسیار کمتری روبه‌رو می‌شوند. بانک‌ها در صورت وصول نشدن وام‌های اعطایی با کاهش درآمدهای مشاع روبه‌رو می‌شوند، در حالی که درآمدهای غیرمشاع شامل درآمدهایی هستند که بانک را در معرض ریسک مالی قرار نمی‌دهد (شاهچرا و جوزدانی، ۱۳۹۵: ۳۳).

1. Kiweu
2. Sawada
3. Karen

افزایش رقابت بین بانک‌ها و تغییرات در مقررات افشاسازی (ارائه گزارش‌های مالی)، بانک‌ها را به کاهش نرخ‌های وام‌دهی مجبور کرده است. به همین دلیل، بانک‌ها به‌طور وسیع به خدمات غیرمشاع روی آورده‌اند. افزون بر این، تأیید قانونی شدید بر رعایت مقررات کفایت سرمایه در زمینه اندازه‌داری‌ها، باعث شده است که بانک‌ها به‌سمت دادوستدهای درآمدزا، بدون دارایی‌های ریسک‌دار روی آورند و در نتیجه، نیاز آنها به سرمایه اضافی، برای دریافت درآمدهای غیرمشاع افزایش یابد. بسیاری از افراد، شیوه سنتی بانکداری را که در آن، بخش وسیع درآمد بانک‌ها از محل پرداخت تسهیلات به افراد حقیقی و حقوقی تحقق پیدا می‌کند، تغییرنیافتنی می‌دانند و معتقدند، وظیفه اصلی بانک، جمع‌آوری وجوه و پرداخت آنها در قالب تسهیلات است. اما سیستم کسب درآمد در بانک‌های پیشرفته در حال تغییر و دگرگونی است، به‌گونه‌ای که سهم کسب درآمد از محل ارائه خدمات آنها به‌طور مرتب در حال افزایش است. در حال حاضر، نسبت درآمد بانک‌ها در ایران از محل کارمزد دریافتی بسیار ناچیز است و به‌طور کلی بانک‌ها از درآمدهای حاصل از اعطای تسهیلات و سرمایه‌گذاری‌های مستقیم بهره‌مند می‌شوند. ارائه این خدمات در بازارهای بین‌المللی بخشی از خدمات نوینی است که بانک‌ها انجام می‌دهند (فرهنگ، آثنی عشری، ابوالحسنی، رنجیر فلاح و بیابانی، ۱۳۹۵: ۴۸).

علاوه بر آنچه در خصوص درآمدهای غیرمشاع گفته شد، این نکته را نیز می‌توان عنوان کرد که تنوع‌پذیری در کسب درآمدها می‌تواند ایجاد ارزش کند. بر اساس تحقیق دیانگ و رایس^۱ (۲۰۰۴)، ایجاد طیف وسیعی از خدمات مالی برای مشتریان، انگیزه مشتریان را برای استفاده از آن خدمات مالی افزایش می‌دهد که به فراهم کردن زمینه‌های جدید سرمایه‌گذاری در خدمات مالی برای بانک‌ها منجر خواهد شد. سیستم بانکی با پذیرش تغییرات متعدد طی سال‌های قبل و بعد از بحران، باید از اتخاذ روش‌های سنتی کاسته و به روش‌هایی همراه با تنوع‌پذیری بالاتر روی آورد. بنابراین، درآمدهای غیرمشاع با ایجاد تنوع‌پذیری در کسب سود برای بانک‌ها اهمیت بیشتری یافته و به کاهش ریسک منجر می‌شوند (شاهچرا و جوزدانی، ۱۳۹۵: ۳۵).

طبق بررسی باثله و جانگ و ونت^۲ (۲۰۰۷)، عملکرد متنوع بانک‌ها در بلندمدت، باعث ایجاد مزیت نسبی در مقایسه با رقبای خود می‌شود. تحقیقات الساس هکتلا و هوزانسر^۳ (۲۰۱۰)، در زمینه

1. DeYoung & Rice

2. Baele, De Jonghe & Vander Vennet

3. Elsas Hackethal, & Holzhäuser nd

تنوع درآمد نشان داد که تنوع درآمدی با افزایش اندازه بانک بر ارزش بانک اثر می‌گذارد و سودآوری بانک را افزایش می‌دهد که با افزایش ارزش بازار همراه است. بنابراین، تفاوت در کیفیت دارایی‌ها باعث بروز انگیزه‌های متفاوتی در جهت‌گیری بانک‌ها به سمت درآمدهای غیرمشاع می‌شود.

تنوع‌پذیری در درآمدها با تغییر در کسب سود بانک‌ها از طریق درآمدهای غیرمشاع مشهود است و سبد پرتفویی شامل ابزارها و سرمایه‌گذاری‌های متفاوت را در آن قرار می‌دهد که بانک بتواند با ریسک کمتر درآمدهای غیرمشاع بیشتری را کسب کند. با کسب درآمدهای غیرمشاع، بانک‌ها در برابر شوک‌های اقتصادی مقاوم‌تر عمل کرده و استراتژی متمرکز کسب درآمد بر حسب یک روش خاص را حذف می‌کنند. استراتژی کسب درآمد متمرکز، به‌طور کلی با ریسک بیشتری در ارتباط بوده و بانک‌ها را در معرض ریسک بیشتری قرار می‌دهد (شاهچرا و جوزدانی، ۱۳۹۵).

تبیین تأثیر عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌های خصوصی و دولتی ایران در این مقاله، بر اساس الگوی ساختار - رفتار - عملکرد (SCP)^۱ انجام شده است. هر بازار دربرگیرنده سه عنصر ساختار، رفتار و عملکرد بوده و با توجه به ماهیت و نحوه ارتباط این عناصر با یکدیگر شکل، نوع و سازمان بازار مشخص می‌شود. ساختار، به‌معنای شکل و چگونگی یک ساختمان یا ترتیب قرار گرفتن اجزای مختلف یک کل است. ساختار بازار در واقع آن دسته از ویژگی سازمانی بازار است که با شناسایی آنها می‌توان ماهیت قیمت‌گذاری و رقابت در بازار را مشخص کرد (گودرزی و زبیدی، ۱۳۸۷).

رفتار بنگاه‌ها، الگویی است که آنها برای هماهنگی خود با شرایط بازار به کار می‌گیرند. جنبه‌های مختلف رفتار بنگاه در بازار عبارت‌اند از:

- اهداف تعیین قیمت
- تصمیم‌هایی برای بهبود کیفیت یا تغییر طرح محصول
- سیاست‌های ارتقای فروش

عملکرد اقتصادی عبارت است از مجموعه آثار و نتایجی که از فعالیت‌های اقتصادی ناشی می‌شوند. عملکرد اقتصادی دارای ابعاد متنوعی است، اما اقتصاددانان در بررسی عملکرد بنگاه‌ها به جنبه‌هایی نظیر سودآوری، کارایی و بهره‌وری توجه بیشتری نشان می‌دهند. در بررسی عملکرد صنعت بانکداری از دو نسبت بازده به کل دارایی (ROA)^۲ و بازده حقوق صاحبان سهام^۳ استفاده

1. Structure-Conduct-Performance

2. Return of Total Assets

3. Return of Equity

شده که در بیشتر موارد از آنها، برای نشان دادن توانایی بانکها در ایجاد درآمد، از طریق ارائه خدمات غیرستتی استفاده می‌شود.

نسبت بازده دارایی، نشان‌دهنده سود به‌دست‌آمده از هر واحد پولی دارایی است و توانایی مدیریت در استفاده مطلوب از منابع واقعی سرمایه‌ای و مالی بانک در خلق سود را نشان می‌دهد. نسبت بازدهی کل دارایی‌ها از تقسیم خالص سود بر مجموع دارایی‌ها به دست می‌آید. نسبت بازدهی کل دارایی‌ها در رابطه با هر بانک، به تصمیم‌های سیاستی بانک، تغییرات غیرقابل کنترل اقتصادی و مقررات دولتی بستگی دارد. از سوی دیگر، نسبت بازدهی حقوق صاحبان سهام، تقسیم حقوق صاحبان سهام بر خالص سود است که نشان می‌دهد مدیریت بانک تا چه حد توانسته از وجوه سهام‌داران به‌طور مؤثر استفاده کند.

نظریه ساختار - رفتار - عملکرد بیان می‌کند که جهت‌علیت از ساختار به رفتار و سپس به عملکرد ختم می‌شود. بنابراین، رفتار بنگاه‌ها با یکدیگر متأثر از ساختار بازار است. ساختار و نحوه رفتار بنگاه در بازار، در مجموع عملکرد بازاری بنگاه‌ها و در نهایت، عملکرد کل بازار و صنعت را شکل می‌دهند. به بیان دیگر، با متمرکز بودن بازار (ساختار) امکان همکاری و بروز ائتلاف (رفتار) بین بنگاه‌ها و در نتیجه، نرخ سودآوری (عملکرد) افزایش می‌یابد (گودرزی و زبیدی، ۱۳۸۷).

پیشینه تحقیقات

پیشینه تحقیقات داخلی

قائمی اصل، حسینی و حیدری (۱۳۹۸)، در تحقیق خود عوامل مؤثر بر درآمدهای غیرمشاع بانکی در ایران را با تأکید بر زیرساخت‌های فیزیکی، الکترونیکی و انسانی در چارچوب یک الگوی پانل پویای سیستمی با بهره‌گیری از داده‌های ۲۶ بانک، بررسی کردند. نتایج نشان می‌دهند که متغیرهای نقدینگی، سطح سرمایه‌گذاری مستقیم، تعداد شعب و تعداد شعب سوئیفتی بر درآمدهای غیرمشاع بانک‌ها بی‌تأثیر و در مقابل، متغیرهای بازده دارایی‌ها، تولید ناخالص داخلی، بانکداری الکترونیک و نیروی انسانی دارای تأثیر مثبت و متغیر تورم دارای تأثیر منفی و معناداری هستند. بر این اساس، اصلاح ساختار و الگوی به‌کارگیری زیرساخت‌های فیزیکی و تقویت زیرساخت‌های الکترونیکی و انسانی می‌تواند بر افزایش درآمدهای غیرمشاع بانکی و افزایش سود خالص بانک در جایگاه یک بنگاه اقتصادی تأثیر بسزایی داشته باشد.

عرب مازار و گلوانی (۱۳۹۸)، عوامل مؤثر بر تعداد بانک‌ها را با استفاده از الگوی داده‌های تابلویی برای ایران و ۱۱ کشور منتخب منا در دوره ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ بررسی کرده‌اند. نتایج این بررسی، حاکی از افزایش اندازه بخش بانکی کشور در این دوره بوده و با توجه به حجم اقتصاد کشور، تعداد بانک‌های کشور کمتر از متوسط کشورهای منتخب است. به نظر می‌رسد، با در نظر گرفتن حد متوسط کشورهای حوزه منا، تعداد بانک‌های ایران با توجه به عوامل تعیین‌کننده آن، باید بیشتر از وضعیت فعلی باشد.

رضایی و نمک‌آورانی (۱۳۹۷)، در تحقیق خود رابطه بین مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌ها و کیفیت گزارشگری مالی در بانک‌ها را طی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۴ بررسی کردند و نشان دادند که بین مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌ها با نسبت بازده دارایی‌ها و نسبت بازده حقوق صاحبان سهام رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، اما بین مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌ها با کیفیت گزارشگری مالی و ارزش بانک رابطه معناداری یافت نشد.

فرهنگ و همکاران (۱۳۹۵)، در مقاله خود اثر درآمد غیرمشاع بر ریسک و سودآوری در صنعت بانکداری در دوره زمانی ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۳ را با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته بررسی کردند. نتایج تحقیق نشان دادند که افزایش درآمد غیرمشاع موجب افزایش سودآوری و کاهش ریسک در نظام بانکی ایران می‌شود و رابطه شاخص تمرکز و ریسک بانکی، مثبت و معنادار است، به طوری که افزایش شاخص تمرکز موجب افزایش ریسک بانک‌ها می‌شود.

شاهچرا و جوزدانی (۱۳۹۵)، در تحقیق خود با عنوان تنوع‌پذیری درآمدها و سودآوری در شبکه بانکی کشور به ارزیابی چگونگی اثرگذاری درآمدهای غیرمشاع بر سودآوری و ریسک در شبکه بانکی با استفاده از روش اقتصادسنجی داده‌های تابلویی پویا با اطلاعات ۲۵ بانک فعال در شبکه بانکی کشور (۱۳۵۸ تا ۱۳۹۲) پرداختند. نتایج نشان دادند که درآمدهای غیرمشاع بر سودآوری بانک‌ها، تأثیر مثبت و بر ریسک بانکی، تأثیر منفی دارند. در شبکه بانکی کشور سهم بیشتر درآمد بانک‌ها، مربوط به درآمدهای مشاع و سهم کمتر، مربوط به درآمدهای غیرمشاع است، در حالی که درآمدهای مشاع در مقایسه با درآمدهای غیرمشاع دارای ثبات کمتری هستند.

پیشینه تحقیقات خارجی

موستاک^۱ (۲۰۱۷)، در مقاله خود با عنوان «کیفیت دارایی‌ها، درآمد غیرمشاع و سوددهی بانک، شواهدی از بانک‌های هند»، حرکت به سمت فعالیت‌های مولد با درآمد غیرمشاع و اثر آن را بر

1. Mostak

سودآوری بانک‌های هندی بررسی کردند. یافته‌های این تحقیق که در دوره ۱۹۹۸ تا ۲۰۱۴ با استفاده از داده‌های تابلویی بررسی شده است، نشان می‌دهند که افزایش سهم درآمدهای غیرمشاع از کل درآمدها، به افزایش سود و سود تعدیل شده براساس ریسک منجر می‌شود، به‌ویژه زمانی که بانک معاملات تجاری (خریدوفروش سهام یا هر ابزار مالی دیگری) بیشتری انجام دهد. افزون بر این، تنوع درآمدی، برای بانکی که کیفیت دارایی کمتری دارد، منافع بیشتری به‌همراه خواهد داشت.

سایبال^۱ (۲۰۱۶)، در تحقیقی با عنوان «آیا آزادی اقتصادی برای ریسک‌پذیری بانک‌ها مهم است؟»، تأثیر آزادی اقتصادی در ریسک‌پذیری بانک‌های خاورمیانه و شمال آفریقا را در دوره زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲ بررسی کرده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهند که آزادی اقتصادی به افزایش ریسک‌پذیری در بانک منجر می‌شود. توانایی ریسک‌پذیری در بانک اسلامی بالاتر از بانک‌های دیگر است. همچنین توانایی ریسک‌پذیری در بانک‌ها با بحران افزایش می‌یابد.

سنسارما و سرکار^۲ (۲۰۱۶)، تحقیقی با عنوان «رابطه بین رقابت و رفتار ریسک‌پذیری بانک‌های کشور هند» و بر اساس مدل بوید و دی نیکولو (۲۰۰۵) انجام دادند. در این مدل نشان داده شده است که افزایش رقابت در بخش تسهیلات و سپرده‌گذاری‌ها می‌تواند نرخ تسهیلات و ریسک اعتباری تسهیلات‌گیرنده را کاهش و ثبات مالی را افزایش دهد.

فلامینی و ام سی دونالد و اسپامکر^۳ (۲۰۰۹)، عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌ها را در ۴۱ کشور مختلف بررسی کردند. نمونه بررسی شده تحقیق ایشان شامل ۳۸۹ بانک بود. نتایج تحقیق با نمونه‌ای که شامل ۳۸۹ بانک بود، نشان دادند که ریسک اعتباری و اندازه بانک از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌ها هستند.

کوسمیدو^۴ (۲۰۰۸)، تأثیر ریسک اعتباری بر سودآوری بانک‌های یونانی را با استفاده از یک مدل رگرسیون خطی بررسی کرد که برای اندازه‌گیری سودآوری و ریسک اعتباری، به‌ترتیب از شاخص‌های نسبت بازده دارایی‌ها و نسبت ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول استفاده شده است. نتایج نشان دادند که بین ریسک اعتباری و سودآوری بانک‌ها، رابطه منفی معناداری وجود دارد.

1. Saibal

2. Sensarma and sarkar

3. Flamini, McDonald & Schumacher

4. Kosmidou

روش و مدل تحقیق

روش این پژوهش، جمع‌آوری اطلاعات، به‌صورت کتابخانه‌ای است و مدل‌سازی آن با استفاده از روش اقتصادسنجی صورت گرفته است.

در ارزیابی اثرگذاری کیفیت دارایی بر سوددهی بانک‌ها از مدل داده‌های تابلویی استفاده می‌شود که شکل کلی مدل به‌صورت زیر است:

$$Y_{it} = \beta X_{it} + \alpha Z_i + \varepsilon_{it} \quad \text{رابطه (۱)}$$

که در آن، X_{it} متغیر توضیحی است که هم طی زمان و هم در بین گروه‌ها تغییر می‌کند و Z_i خصوصیات ویژه هر گروه را نشان می‌دهد یا در واقع ناهمگنی‌های بین گروهی را نشان می‌دهد. اگر Z_i فقط شامل یک جمله ثابت باشد که برای همه گروه‌ها یکسان است، در این صورت معادله زیر را خواهیم داشت:

$$Y_{it} = \beta X_{it} + \alpha + \varepsilon_{it} \quad \text{رابطه (۲)}$$

این معادله با روش OLS برآوردشدنی است و تخمین‌های سازگار و کاراست. حال اگر Z_i مشاهده‌شده نباشد؛ اما با X_{it} هم‌بستگی داشته باشد، برای هر گروه یک عرض از مبدأ α_{it} خواهیم داشت که معادله آن عبارت است از:

$$Y_{it} = \beta X_{it} + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad \text{رابطه (۳)}$$

که به آن اثرهای ثابت می‌گویند. حال اگر نتوان ناهمگنی‌های فردی یا مقطعی را مشاهده کرد، می‌توان فرض کرد که این ناهمگنی‌ها با متغیرهای توضیحی هم‌بستگی ندارند. در این صورت αZ_i از دو جزء تشکیل شده است؛ یکی جزء مورد انتظار که فرض می‌کنیم برای همه گروه‌ها یکسان است و عوامل تصادفی نقشی در آن ندارند و دیگری جزء تصادفی است که به‌دلیل وجود عوامل تصادفی، در اطراف α نوسان می‌کند که آن را با u_i نشان می‌دهیم. بدین ترتیب خواهیم داشت:

$$Y_{it} = \beta X_{it} + \alpha_i + \mu_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{رابطه (۴)}$$

اطلاعات این پژوهش شامل ۱۷ بانک پذیرفته‌شده در بورس به‌عنوان نمونه است که با مراجعه به سازمان بورس اوراق بهادار تهران و مطالعه صورت‌های مالی بانک‌ها طی سال‌های ۱۳۹۱ تا

۱۳۹۷ به دست آمده‌اند و شامل بانک اقتصاد نوین، بانک انصار، بانک ایران زمین، بانک پارسیان، بانک پاسارگاد، بانک تجارت، بانک حکمت ایرانیان، بانک دی، بانک سامان، بانک سرمایه، بانک سینا، بانک شهر، بانک صادرات ایران، بانک قوامین، بانک کارآفرین، بانک گردشگری و بانک ملت هستند. برای هر متغیر این تحقیق، برای آزمون فرضیه‌های آماری تعداد ۱۱۹ داده - سال وجود دارد. برای بررسی این موضوع که آیا تغییر فعالیت بانک‌ها به سمت فعالیت‌های مولد غیرمشاع، سود و سود تعدیل شده با ریسک بانک را افزایش می‌دهد یا خیر، از مدل زیر استفاده می‌شود که بر اساس مبانی نظری و مطالعات تجربی تدوین شده و متغیرهای زیر در این مدل به شرح زیر است:

$$ROA_{it} \left(\frac{ROA}{\sigma_{ROA}} \right) \quad \text{مدل (۱)}$$

$$= \alpha_0 + \alpha_1 FOCUS_{it} + \alpha_2 NII_{it} + \alpha_3 FEE_{it} + \alpha_4 TRADE_{it} + \alpha_5 LN(TA_{it}) + \alpha_6 LLP\ RATIO_{it} + \alpha_7 EQA_{it} + \alpha_8 OWN_{it} + \alpha_9 LTA_{it} + \alpha_{10} ASSET\ GROTH_{it} + \varepsilon_{it}$$

متغیرهای مدل

متغیر وابسته

$\frac{ROA}{\sigma_{ROA}}$: نشان‌دهنده سود تعدیل شده با ریسک است و به‌عنوان شاخصی برای اندازه‌گیری سودآوری و سود تعدیل شده با ریسک، در نظر گرفته می‌شود که در آن ROA بازده دارایی‌ها است که از طریق تقسیم کل سود بر کل دارایی محاسبه می‌شود و σ_{ROA} انحراف معیار بازده دارایی در دوره تحقیق است (موستاک، ۲۰۱۷).

متغیرهای مستقل

$FOCUS_{it}$ نشان‌دهنده تنوع درآمدی و از نوع شاخص هرفیندال - هیرشمن است و با استفاده از رابطه $FOCUS_{it} = \left(\frac{NIN}{NTOP} \right)^2 + \left(\frac{NIN}{NTOP} \right)^2$ (موستاک، ۲۰۱۷). در این رابطه، $NTOP$ درآمد عملیاتی بانک است که از مجموع درآمد مشاع و غیرمشاع به دست می‌آید و NIN درآمد غیرمشاع و INT درآمد مشاع است. هرچه این شاخص به صفر نزدیک باشد، آنگاه تنوع درآمدی بانک بسیار پایین است و هر اندازه که این شاخص به ۱ نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده تنوع درآمدی بالاتر در درآمدهای بانک است. هرچه تنوع درآمدی بانک بالاتر باشد، یعنی توان بانک برای

جذب درآمد غیرتسهیلاتی از سایر فعالیت‌ها بالاست و احتمال پرداخت تسهیلات با ریسک بالاتر افزایش و سودآوری بانک افزایش می‌یابد.

NII: نسبت درآمد غیرمشاع بر کل درآمد خالص عملیاتی است.

FEE: ارزش سهام بر کل سود عملیاتی

TRADE: تعداد سهام معامله شده بر کل سود عملیاتی

LN(TA): لگاریتم کل دارایی‌ها

LLP RATIO: نسبت تسهیلات غیرجاری به کل دارایی

EQA: نسبت سرمایه به دارایی

LTA: نسبت تسهیلات به دارایی

OWN: متغیر مجازی است و مالکیت خصوصی یا دولتی را نشان می‌دهد، به عبارتی، بانک‌های دولتی مقدار ۱ و بانک‌های خصوصی مقدار صفر را به خود اختصاص داده‌اند.

ASSET GROWTH: رابطه بین تنوع درآمد و سودآوری بانک را بررسی خواهد کرد و توضیح داده می‌شود که تغییر فعالیت بانک‌ها به سمت درآمدهای غیرمشاع بر سود و سود تعدیل شده با ریسک آنها تأثیر دارد. نرخ رشد سالانه کل دارایی‌هاست.

انتظار می‌رود که افزایش کیفیت دارایی بانک موجب حرکت بانک به سمت فعالیت‌هایی با درآمد غیرمشاع می‌شود. بنابراین، برای بررسی این مسئله که آیا کیفیت دارایی بانک موجب حرکت بانک به سمت فعالیت‌هایی با درآمد غیرمشاع می‌شود، از متغیر مجازی استفاده شده که با نماد HAQ_{it} نشان داده می‌شود. برای نشان دادن آن از نسبت NPL استفاده می‌شود که برابر است با تسهیلات غیرجاری بر کل تسهیلات. هر اندازه پرتفوی تسهیلات بانک متنوع تر باشد، باعث کاهش ریسک اعتباری و تسهیلات غیرجاری شده و سودآوری بانک افزایش می‌یابد. بنابراین، در صورتی که تسهیلات غیرجاری بر کل تسهیلات بیشتر از میانه نمونه باشد، کیفیت دارایی پایین است و دارای مقدار صفر و در غیر این صورت برابر با ۱ است. مدل ارائه شده به شرح زیر است:

$$ROA_{it} \left(\frac{ROA}{\sigma_{ROA}} \right) = \alpha_0 + \beta_1 HAQ_{it} + \beta_2 Fee_{it} + \beta_3 Trade_{it} + \beta_4 LN(TA_{it}) + \beta_5 LLP\ RATIO_{it} + \beta_6 NLL_{it} + \beta_7 LTA_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{مدل (۲)}$$

برآورد مدل

جدول ۱، دربردارنده اصلی‌ترین شاخص‌های مرکزی و پراکندگی است. میانگین که نشان‌دهنده نقطه تعادل و مرکز ثقل توزیع است که برای متغیرهای سود تعدیل‌شده با ریسک و بازده دارایی‌ها به‌عنوان شاخص اندازه‌گیری سودآوری به‌ترتیب برابر $۲/۱۴$ و $۰/۰۱۸$ است. میانه یکی دیگر از شاخص‌های مرکزی است که نشان می‌دهد نیمی از مشاهدات کمتر از مقدار میانه و نیمی دیگر بیشتر از آن هستند و مقدار میانه برای متغیرهای سود تعدیل‌شده با ریسک و بازده دارایی‌ها به‌عنوان شاخص اندازه‌گیری سودآوری به‌ترتیب برابر $۲/۲۰$ و $۰/۰۲۰$ است. شاخص‌های پراکندگی، نشان‌دهنده میزان پراکندگی مشاهدات نسبت به میانگین است. انحراف معیار یکی از مهم‌ترین شاخص‌های پراکندگی است که برای متغیرهای سود تعدیل‌شده با ریسک و بازده دارایی‌ها به‌عنوان شاخص اندازه‌گیری سودآوری برابر $۱/۶۳$ و $۰/۰۰۸$ است. مقدار ضریب چولگی برای متغیرهای سود تعدیل‌شده با ریسک و بازده دارایی‌ها مثبت است که نشان می‌دهد، توزیع نرمال و با کمی چولگی به راست است.

جدول ۱. آمار توصیفی متغیرهای بررسی‌شده بانک‌ها

نرخ رشد کل دارایی	نسبت وام به دارایی	نسبت سرمایه به دارایی	نسبت وام معوقه به کل دارایی	لگاریتم کل دارایی‌ها	
۰/۴۳	۰/۲۸	۰/۰۶۱	۰/۰۰۳	۸/۲۴	میانگین
۰/۲۹	۰/۳۴	۰/۰۴	۰/۰۰	۸/۳۵	میانه
۲/۳۶	۰/۸۹	۰/۵۳	۰/۰۲۰	۹/۱۴	بیشترین
-۰/۲۸	۰/۰۱۰	۰/۰۱۰	۰/۰۰	۶/۵۸	کمترین
۰/۴۶	۰/۱۸	۰/۰۷۴	۰/۰۰۵	۰/۵۱	انحراف معیار
۲/۲۳	۰/۱۱	۴/۱۳	۰/۸۳	-۱/۰۶	چولگی
۷/۹۳	۲/۸۳	۲۲/۷۹	۲/۳۲	۴/۱۷	کشیدگی
۰/۱۵۵	۰/۲۷	۰/۱۶۶	۰/۱۱	۰/۲۲	جک - برا
۰/۸۵	۰/۷۳	۰/۸۶	۰/۸۹	۰/۷۸	احتمال
۳۷/۱۴	۲۴/۵۸	۵/۱۹	۰/۳۱	۷۰۱/۱۳	مجموع
۱۸	۲/۷۲	۰/۴۶۶	۰/۰۰۲	۲۷/۲۲	مجموع انحراف معیار

جدول ۲. آمار توصیفی متغیرهای بررسی‌شده بانک‌ها

تعداد سهام معامله‌شده بر کل سود عملیاتی	ارزش سهام بر کل سود عملیاتی	نسبت درآمد بدون بهره بر کل درآمد خالص عملیاتی	تنوع درآمدی	بازده دارایی‌ها به‌عنوان شاخص اندازه‌گیری سودآوری	سود تعدیل‌شده با ریسک	
۰/۶۷	۴/۸۹	۰/۶۵	۵/۸۱	۰/۰۱۸	۲/۱۴	میانگین
۰/۲۵	۲/۲۷	۰/۲۵	۰/۴۹	۰/۰۲	۲/۲۰	میانه
۶/۷۴	۷۰/۲۷	۷/۳۰	۱۰۰/۵	۰/۰۴	۸/۰۵	بیشترین
-۴/۱۶	-۲۰/۳۵	۰/۰۱	۰/۰۰	۰/۰۱	-۱/۴۴	کمترین
۱/۴۷	۱۰/۸۷	۱/۰۷	۱۵/۹۳	۰/۰۰۸	۱/۶۳	انحراف معیار
۱/۸۷	۴/۳۲	۴/۴۱	۴/۵۰	۱/۰۸	۱/۰۶	چولگی
۹/۸۵	۲۵/۶۷	۲۴/۲۵	۲۵/۲۴	۳/۸۷	۵/۰۰۹	کشیدگی
۰/۲۱	۰/۲۵۵	۰/۱۸	۰/۲۵	۳/۴۰	۰/۳۲	جک - برا
۰/۷۶	۰/۷۵	۰/۷۲	۰/۷۵	۰/۱۸	۰/۶۵	احتمال
۵۷/۰۳	۴۱۶/۱۸	۵۵/۴	۴۹۴/۵	۰/۲۷	۱۸۲/۱۵	مجموع
۱۸۱/۸۴	۹۹۳۱/۴۳	۹۶/۸۵	۲۱۳۲۸/۵۷	۰/۰۰۱	۲۲۲/۸۳	مجموع انحراف معیار

برای انتخاب روش برآورد از بین OLS و داده‌های ترکیبی آزمون F لیمر و همچنین برای انتخاب بین دو روش اثرهای ثابت یا تصادفی، از آزمون هاسمن استفاده شده است. نتایج آزمون به شرح زیر است:

جدول ۳. نتایج آزمون f لیمر و هاسمن

مدل	آزمون F لیمر	سطح معناداری	آزمون هاسمن	سطح معناداری
مدل اول	۳/۴۵	۰/۰۰۳	۴۴/۸	۰/۰
مدل دوم	۱/۹	۰/۰۳	۶۵/۷	۰/۰

با توجه به نتایج به دست آمده در جدول بالا، روش اثرهای تصادفی در داده‌های تابلویی برای هر دو مدل پذیرفته شده است.

برآورد مدل اول

تأثیر تغییر فعالیت بانک‌ها به سمت فعالیت‌های مولد غیرمشاع بر سود و سود تعدیل شده با ریسک بانک‌ها با در نظر گرفتن گروه‌های مالکیتی مختلف است یا به عبارتی، اثر نوع مالکیت در حرکت به سمت درآمدهای غیرمشاع بر سود و سود تعدیل شده در سطح بانک با مالکیت خصوصی و دولتی را بررسی می‌کند.

جدول ۴. تخمین ضرایب مدل اول

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	احتمال
C	۱۳/۱	۶/۸	۱/۹۶	۰/۰۵
FOCUS	-۰/۰۴	۰/۰۲۳	-۱/۷	۰/۰۸
NII	-۰/۰۵	۰/۰۳۹	-۱/۴۸	۰/۱۴
FEE	-۰/۰۱۸	۰/۰۲۲	-۰/۸۳	۰/۴
TRADE	۰/۰۵۶	۰/۰۶۶	۰/۸۵۶	۰/۳۹۶
LN(TA)	-۱/۵۸	۰/۸۱۷	-۱/۹۳	۰/۰۵۷
LLP RATIO نسبت تسهیلات غیرجاری به کل دارایی	-۲۷	۳۴/۴۹	-۰/۸	۰/۴۲
OWN	-۲/۲۴	۰/۸۵	-۲/۸	۰/۰۰۶
EQA	-۱۰/۰۴	۴/۷	-۲/۱۱	۰/۰۳۸
LTA	۵/۲	۱/۶	۳/۲۵	۰/۰۰۱۹
ASSET GROWTH	۰/۰۶۷	۰/۵۳	۱/۲	۰/۲
R^2		۰/۶	DW	۱/۶
R^2 تعدیل شده		۰/۵۶	F	۰/۰۰

نتایج حاصل از تخمین این مدل نشان می‌دهد که متغیر تنوع درآمدی نشان‌دهنده تمرکز بانک‌ها بر یک نوع از درآمد است، هرچه این شاخص بیشتر باشد، به معنای تمرکز بیشتر در نوع خاصی از درآمد است و با سود و سود تعدیل شده با ریسک بانک رابطه عکس دارد. به عبارتی، هرچه تمرکز

بانک روی نوع خاصی از درآمد بالاتر باشد، سودآوری بانک نیز کاهش می‌یابد که با توجه به ضریب برآوردی به‌ازای هر واحد افزایش در تمرکز سوددهی بانک ۰/۰۴ کاهش می‌یابد. بنابراین، متغیرهای تنوع درآمدی از نظر آماری بر سود و سود تعدیل‌نشده با ریسک بانک‌ها اثر منفی و معنادار دارد. تأثیر ارزش سهام بر سود و سود تعدیل‌نشده با ریسک بانک منفی است، اما از نظر آماری بی‌معنا است، زیرا مدیریت برای بهبود عملکرد مالی بانک زیر فشار است و ممکن است برای کسب سودآوری بهتر در کوتاه‌مدت، با ایجاد تسهیلات با ریسک بالاتر اما کیفیت پایین‌تر، سودآوری بلندمدت را قربانی کند، اما در بلندمدت، عملکرد گذشته باعث کاهش توان بانک در ایجاد سودآوری می‌شود که به ایجاد رابطه منفی منجر می‌شود. نسبت تسهیلات غیرجاری به کل دارایی اثر منفی اما بی‌معنا دارد، زیرا هر اندازه پرتفوی تسهیلات بانک متنوع‌تر باشد، باعث کاهش ریسک اعتباری و تسهیلات غیرجاری شده و سودآوری بانک افزایش می‌یابد. نسبت تسهیلات به دارایی اثر مثبت و معناداری دارد. هرچه این نسبت بالاتر باشد، نشان‌دهنده این است که بانک برای بررسی و نظارت بر تسهیلات منابع کافی اختصاص نداده، از این رو، ریسک اعتباری افزایش یافته است. نرخ رشد کل دارایی اثر مثبت و معنادار بر سود و سود تعدیل‌نشده با ریسک دارد و نشان‌دهنده توانایی و کارایی مدیریت در دارایی‌های برای تولید سود عملیاتی است که حاکی از مدیریت بهینه در استفاده از دارایی‌ها توسط بانک‌هاست. در واقع، بانک‌ها با استفاده از دارایی‌های خود و مدیریت درست و کارای آن، توانسته‌اند درآمدهای غیرمشاع خویش را افزایش دهند. مالکیت و نسبت سرمایه به دارایی اثر منفی و از نظر آماری معناداری دارد. مالکیت دولتی بانک‌ها، در مقایسه با مالکیت خصوصی، بر افزایش مطالبات معوق خارجی اثر بیشتری دارد، اما مالکیت خارجی در مقایسه با سایر انواع مالکیت‌ها از نظر نسبت‌های سودآوری بانک بهتر عمل می‌کند. بانک‌هایی که دارایی مالکیت دولتی هستند، از حمایت دولت برخوردارند، بنابراین، کمتر در معرض بی‌ثباتی مالی قرار می‌گیرند. اغلب، فعالیت بانک‌های دولتی، در راستای تحقق اهداف اقتصادی حاکمان، نظیر حمایت از بخش‌های خاص مانند صادرات و تولید است. این دسته از بانک‌ها، اغلب به‌دنبال حداکثر کردن سود نیستند، به این دلیل که اغلب، با یارانه دولت‌ها پابرجا هستند، بنابراین، سودآوری کمتری را تجربه می‌کنند. بانک‌ها با مالکیت خصوصی، دارای نسبت سودآوری بالاتر و کفایت سرمایه بهتری هستند. هدف آنها دستیابی به حداکثر سود است. مالکیت خارجی در دو مورد بازده دارایی و بازده سرمایه در مقایسه با سایر شاخص‌های ثبات بانکی، اثر بیشتری از بانک‌های خصوصی دارد. بانک‌ها با مالکیت خارجی برای حفظ بازار، سعی در حفظ حقوق مشتریان دارند. این دسته از بانک‌ها، به بازار سرمایه بین‌المللی

دسترسی بهتری دارند و بهتر می‌توانند سبد دارایی بانک‌ها برای پوشش ریسک را متنوع کنند. آنها، به تکنولوژی برتر دسترسی بهتری دارند، از این رو، سودآوری بالاتری دارند. همچنین، در خصوص نسبت سرمایه به دارایی، هرچه دارایی با کارایی بیشتری به کار گرفته شود، بانک سودآورتر می‌شود، به این دلیل که دارایی‌های شرکت در تحصیل سود نقش اصلی ایفا می‌کنند. یکی از عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌ها، سرمایه بانک است. بانک‌ها می‌توانند با در اختیار داشتن سرمایه بالاتر، به آسانی ثروت اعتباری خود را از طریق دادن تسهیلات افزایش دهند و با این ترتیب، هزینه تأمین وجوه را کاهش دهند. به علاوه، بانک‌ها با نسبت سرمایه بیشتر، معمولاً نیاز کمتری به منابع مالی خارجی دارند که این به معنای اثر مثبت بر سودآوری بانک است. همچنین، سرمایه بانک که به صورت نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی‌ها اندازه‌گیری می‌شود، کفایت سرمایه را نشان می‌دهد و در واقع، سرمایه بالاتر به معنای توانایی بانک برای جذب زیان‌ها و اداره کردن در عرض ریسک سهام‌داران است. ممکن است سرمایه بالا، بانک‌ها را به پذیرش ریسک بیشتر در پرتفوی دارایی‌های خود به وسیله افزایش پرداخت اعتبارات و تسهیلات به امید افزایش درآمد، تحریک کند. بنابراین، انتظار می‌رود که بین نسبت سرمایه به سودآوری بانک رابطه مثبتی وجود داشته باشد. با وجود این، نگهداری بیش از حد سرمایه و نقدینگی باعث کاهش ریسک و کاهش بازدهی هر بانک می‌شود. بر این اساس، بانک‌هایی که سرمایه کمتری دارند، ریسک‌پذیر بوده و انتظار بر این است که بازده بیشتری داشته باشند. بنابراین، نسبت سرمایه بر اساس فرضیه ریسک - بازدهی، اثر منفی بر سودآوری خواهد داشت. ضرایب متغیرهای نسبت درآمد غیرمشاع بر کل درآمد، تعداد سهام معامله شده بر کل سود عملیاتی، لگاریتم کل دارایی بی‌معنا است.

برآورد مدل دوم

بررسی تغییر بانک‌ها به سمت فعالیت‌های مولد درآمد غیرمشاع بر سود و سود تعدیل شده با ریسک بانک با کیفیت‌های دارایی مختلف است یا به عبارتی، اثر کیفیت دارایی بانک در حرکت به سمت فعالیت‌هایی که موجب درآمد غیرمشاع می‌شوند را بررسی کرده است.

نتایج حاصل از تخمین این مدل نشان می‌دهند که ضریب مربوط به متغیرهای تنوع درآمدی، بر سود و سود تعدیل نشده با ریسک بانک تأثیر منفی و معناداری دارد و نسبت درآمد غیرمشاع بر کل درآمد بر سود و سود تعدیل نشده با ریسک بانک، تأثیر مثبت و معناداری دارد. از جمله این درآمدهای غیرمشاع می‌توان به خدمات اعتبار اسنادی، خدمات ضمانتنامه بانکی، خدمات بانکداری الکترونیک،

خدمات ارزی، کارمزد نگهداری اسناد و اوراق بهادار مشتریان صدور انواع چک‌ها و غیره اشاره کرد. درآمدهای غیرمشاع تأثیر بیشتری در سودآوری بانک‌ها به‌عنوان یک درآمد نقدی از خود نشان می‌دهند و بانک‌ها به اهمیت کسب این درآمد پی برده و با تبلیغات خدمات متنوع خود، سعی در کسب سهم بیشتر از این نوع درآمد در بازار دارند. درآمدهای غیرمشاع نشان می‌دهند که فعالیت‌های اقتصادی بانک‌ها چه میزان خدمات‌محور بوده‌اند، یعنی بانک‌ها با انجام فعالیت‌های اقتصادی به چه میزان در ارائه خدمات بانکی موفق عمل کرده‌اند. بررسی صورت‌های مالی ارائه‌شده بانک‌ها نشان می‌دهد که درآمدهای غیرمشاع هر سال در مقایسه با سال قبل آنها افزایش یافته است و بانک‌ها در به دست آوردن این نوع درآمد تلاش زیادی انجام داده‌اند. یعنی بانک‌ها با انجام فعالیت‌های اقتصادی به چه میزان در ارائه خدمات بانکی موفق عمل کرده‌اند. لگاریتم کل دارایی‌ها تأثیر منفی و معنادار دارد، کسب درآمدهای غیربهره‌ای بیشتر نشان‌دهنده پورتفوی متنوع‌تری از فعالیت‌ها و خدمات بانکی است و به دلیل کسب جریان‌های درآمدی متنوع‌تر، جریان‌های نقدی ثبات بیشتری دارند که این ثبات جریان‌های نقدی، احتمال پرداخت تسهیلات با ریسک بالا را کاهش می‌دهد. همچنین این ثبات نقدینگی، به بانک‌ها امکان پذیرش ریسک بیشتری در اعطای تسهیلات را می‌دهد. نسبت تسهیلات به دارایی بر سود و سود تعدیل‌نشده با ریسک بانک‌ها، تأثیر منفی و معنادار دارد. اما ضرایب مربوط به متغیرهای ارزش سهام بر کل سود عملیاتی، نسبت تسهیلات غیرجاری به کل دارایی از نظر آماری بی‌معنا هستند.

جدول ۵. برآورد ضرایب مدل

متغیر	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	احتمال
C	۰/۰۹	۳/۸	۳/۰۰۳	۰/۰۰۴
FOCUS	-۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۶	-۲/۶۱	۰/۰۰۸
NII	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰۰۹	۳/۶	۰/۰۰۰۴
FEE	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۲	۰/۵	۰/۶
LN(TA)	-۰/۰۰۰۹	۰/۰۰۰۰۲	-۵/۳	۰/۰۰۰
LLP RATIO	-۰/۰۰۰۸	۰/۱	-۰/۰۵	۰/۹
HAL	۰/۰۰۱۳	۰/۰۰۰۰۲	۰/۶۶	۰/۵
LTA	۰/۳۷	۰/۰۶	۵/۸	۰/۰۰
R^2		۰/۵۵	DW	۱/۵۸
R^2 تعیین تعدیل‌شده		۰/۵۱	F	۰/۰۰۰

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

درآمدهای غیرمشاع تأثیر بیشتری در سودآوری بانک‌ها به‌عنوان یک درآمد نقدی از خود نشان می‌دهد. همین موضوع، باعث شده تا بانک‌ها به اهمیت کسب این درآمد پی برده و با تبلیغات خدمات متنوع خود سعی در کسب سهم بیشتر از این نوع درآمد در بازار داشته باشند. از جمله این درآمدهای غیرمشاع می‌توان به خدمات اعتبار اسنادی، خدمات ضمانتنامه بانکی، خدمات بانکداری الکترونیک، خدمات ارزی، کارمزد نگهداری اسناد و اوراق بهادار مشتریان صدور انواع چک‌ها و غیره اشاره داشت. درآمدهای غیرمشاع تأثیر بیشتری در سودآوری بانک‌ها به‌عنوان یک درآمد نقدی از خود نشان می‌دهند و بانک‌ها به اهمیت کسب این درآمد پی برده و با تبلیغات متنوع خدمات خود سعی در کسب سهم بیشتر از این نوع درآمد در بازار دارند. درآمدهای غیرمشاع نشان‌دهنده آن هستند که فعالیت‌های اقتصادی بانک‌ها چه میزان خدمات‌محور بوده‌اند، یعنی بانک‌ها با انجام فعالیت‌های اقتصادی به چه میزان در ارائه خدمات بانکی موفق عمل کرده‌اند. بررسی صورت‌های مالی ارائه‌شده بانک‌ها نشان می‌دهد که درآمدهای غیرمشاع هر سال در مقایسه با سال قبل آنها افزایش یافته است و بانک‌ها در به دست آوردن این نوع درآمد تلاش زیادی انجام داده‌اند. یعنی بانک‌ها با انجام فعالیت‌های اقتصادی به چه میزان در ارائه خدمات بانکی موفق عمل کرده‌اند. بررسی صورت‌های مالی ارائه‌شده بانک‌ها نشان می‌دهد که درآمدهای غیرمشاع هر سال نسبت به سال قبل آنها افزایش یافته است و بانک‌ها در به دست آوردن این نوع درآمد تلاش زیادی انجام داده‌اند. یعنی بانک‌ها با انجام فعالیت‌های اقتصادی به چه میزان در ارائه خدمات بانکی موفق عمل کرده‌اند.

با توجه به مدل‌های برآوردشده، نتایج حاکی از این است که تغییر بانک‌ها به‌سمت فعالیت‌های مولد درآمد غیرمشاع بر سود و سود تعدیل‌شده با ریسک بانک‌ها در دو گروه بانک‌های خصوصی و دولتی تأثیر منفی و معنادار دارد. این تحقیق نشان می‌دهد که افزایش سهم درآمد غیرمشاع، بازدهی بالاتری از سود و سود تعدیل‌شده با ریسک، به‌ویژه هنگامی که بانک‌ها در فعالیت‌های تجاری درگیر هستند، به‌همراه دارد. همچنین نتایج نشان می‌دهند که تغییر بانک‌ها به‌سمت فعالیت‌های مولد درآمد غیرمشاع در سطوح بالا و پایین کیفیت دارایی بر سود و سود تعدیل با ریسک بانک تأثیر منفی اما بی‌معنا دارد. زیرا هر اندازه پرتفوی تسهیلاتی بانک متنوع‌تر باشد، باعث کاهش ریسک اعتباری و تسهیلات غیرجاری شده و سودآوری بانک افزایش می‌یابد. نتایج به‌دست‌آمده در این پژوهش با مستندات اشاره‌شده در چارچوب نظری تحقیق و ادبیات مالی مطابقت دارند. بر اساس تئوری اقتصادی، اگر درآمد ناشی از فعالیت‌های مختلف مالی باشد، باید سودآوری بانک را افزایش دهد. بانک‌هایی با تنوع درآمدی بالاتر، قادر به کاهش نوسان‌های درآمدی به‌طور شایان توجه هستند.

بانک‌ها با درآمدهای متنوع، به خوبی می‌توانند از طریق فعالیت‌های غیرواسطه‌گری مزایای بسیاری کسب کنند.

با توجه به نتایج تحقیق، پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱. از آنجا که کارایی مدیریت درآمدها یکی از عوامل تعیین کننده داخلی در سودآوری بانک است و تغییر بانک‌ها به سمت فعالیت‌های مولد درآمد غیرمشاع، سود و سود تعدیل شده با ریسک با ریسک بانک را افزایش می‌دهد، برای بهبود سودآوری بانک بر درآمدها و کارایی بانک تمرکز کند و بیشترین فعالیت خود را در افزایش فعالیت‌های مولد درآمد غیرمشاع قرار دهند.
۲. نتایج تحقیق نشان دادند که فعالیت‌های مولد درآمد غیرمشاع با سوآوری بانک‌های خصوصی و دولتی رابطه‌ای مستقیم دارد. بر این اساس توصیه می‌شود که سرمایه‌گذاران و سهام‌داران هنگام خرید یا فروش سهام به فعالیت‌های درآمد غیرمشاع بانک به‌عنوان یک پارامتر اثرگذار بر سودآوری بانک توجه کرده و تصمیم‌های سرمایه‌گذاری خود را متناسب با نسبت ذکر شده تعدیل کنند.

منابع و مأخذ

الف. فارسی

- ابراهیمی، سید کاظم؛ شهریاری، مه‌ری؛ مهمان نوازان، سهیلا (۱۳۹۵). بررسی تأثیر تنوع درآمدی بر عملکرد بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *دانش مالی تحلیل اوراق بهادار*، ۹ (۳۰)، ۶۷-۷۵.
- شاهچرا، مهشید؛ جوزدانی، نسیم (۱۳۹۵). تنوع‌پذیری درآمدها و سودآوری در شبکه بانکی کشور. *فصل‌نامه سیاست‌های مالی و اقتصادی*، ۴ (۱۴)، ۳۳-۵۲.
- رضایی، فرزین؛ مه‌ری نمک آورانی، امید (۱۳۹۷). رابطه بین مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌ها با عملکرد مالی و کیفیت گزارشگری مالی در بانک‌ها. *فصل‌نامه رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری*، ۸ (۲)، ۱۷۷-۱۹۲.
- عرب مازار، عباس؛ گلوانی، امیرمحمد (۱۳۹۸). عوامل تعیین کننده تعداد بانک در یک اقتصاد: اقتصاد ایران به چند بانک نیاز دارد؟ *فصل‌نامه اقتصاد و الگوسازی*، ۱۰ (۳۷)، ۱۲۹-۱۶۰.
- فرهنگ، امیرعلی؛ آثنی عشری، ابوالقاسم؛ ابوالحسنی، اصغر؛ رنجبر فلاح، محمدرضا؛ بیابانی، جهانگیر، (۱۳۹۵). درآمد غیربهره‌ای، ریسک و سودآوری در صنعت بانکداری. *مدل‌سازی اقتصادی*، ۱۰ (۳)، ۴۷-۷۰.

قائمی اصل، مهدی؛ حسینی، سید علی؛ حیدری، حسن (۱۳۹۸). بررسی عوامل مؤثر بر درآمدهای غیرمشاع بانکی در ایران (در چارچوب یک الگوی پانل پویای سیستمی). *فصلنامه اقتصاد مالی*، ۱۳(۴۷)، ۱۱۳-۱۴۷.

گودرزی، آتوسا؛ زبیدی، حیدر (۱۳۸۷). بررسی تاثیر گسترش بانکداری الکترونیکی بر سودآوری بانکهای تجاری ایران. *نشریه پژوهشهای اقتصادی ایران*، ۱۰(۳۵)، ۱۱۱-۱۳۹.

ب. انگلیسی

Baele, L., De Jonghe, O., Vander Vennet, R. (2007). Does the stock market value bank diversification? *The Journal of Banking and Finance*, 31, 1999–2023.

Elsas, R., Hackethal, A., Holzhäuser, M. (2010). The anatomy of bank diversification. *The Journal of Banking and Finance*, 34, 1274–1287.

Flamini, V., McDonald, A., Schumacher, B. (2009). The determinants of commercial bank profitability in Sub-Saharan Africa. *IMF Working Paper*, 4, 63-78.

Horchor, K.A. (2005). *Essentials of financial risk management*. John Wiley and Sons Publications, Hoboken, New Jersey, united states of America.

Kiweu, J.M. (2012). *Income diversification in the banking sector and earning volatility: evidence from Kenyan commercial banks*, Kenai bankers association.

Kosmidou, K. (2008). The determinant of banks' profit in Greece during the period of EU financial integration. *Journal of Managerial Finance*, 34(3), 417-428.

Mostak, M. (2017). Asset quality, non-interest income, and bank profitability: Evidence from Indian banks. *Economic Modelling*, 63, 1–14.

Saibal, G. (2016). Does economic freedom matter for risk-taking? Evidence from MENA banks. *Review of Behavioral Finance*, 8(2), 114- 136.

Sawada, M. (2013). How does the stock market value bank diversification? Empirical evidence from Japanese banks. *Pacific basin finance journal*, 25: 40-61.

Sensarma, S., Sarkar, R. (2016). The relationship between competition and risk-taking behaviour of Indian banks. *Journal of Financial Economic Policy*, 8(1), 95-119.